
Az anyákról alkotott kép a klasszikus irodalomban és filozófiában

Az *Alison Sharrock* és *Alison Keith* által szerkesztett, 2020-ban megjelent *Maternal Conceptions in Classical Literature and Philosophy* című tanulmánykötet alapjául egy, a Manchesteri Egyetemen megrendezett konferencia előadásai szolgáltak. Az esemény létrejöttét a EuGeStA (European network on Gender Studies in Antiquity) nevű szervezet támogatta, amely a gender-kutatás ókori vetületeivel foglalkozik: kutatási tevékenysége kiterjed a tudomány számos területére a művészettörténetől, a jogtörténeten, régészetben, orvostudományon át egészen a filozófiáig és az irodalomig.

A kötet szerzői a klasszikus görög művektől kezdve a késő rómaiakkal bezárólag az antik irodalom széles spektrumát lefedve mutatják be az adott korszak anyaságról alkotott képét. A szerkesztők nem a forrásként felhasznált alkotások keletkezési ideje, vagy görög-római tematikája szerint rendezték sorba a fejezeteket, hanem az anya–gyermek viszony főbb szakaszai alapján, ami olvasmányosabbá teszi az egész művet. A kötetnek nem célja, hogy az anya–gyermek kapcsolat fejlődési ciklusait részletesen és a teljesség igényével tárgyalja – bár a szerkezete elsősorban ezt sugallja –, inkább az anyasággal kapcsolatos különböző, elsősorban irodalmi koncepciókat értelmezi.

A könyv első nagy fejezete előtt *Mairéad McAuley* gondolatébresztő tanulmánya áll, amelyben megfogalmazódik, hogy a patriarchális római társadalomban, amely a *patria potestasra* épült, az anyaság is kiemelt jelentőségű volt, és az anyák szerepe nem csupán a gyermekszülésre és nevelésre korlátozódott. Kiváló példa erre a Gracchus-fivérek komoly befolyással bíró édesanyja, Cornelia, vagy a császárság korai időszakában Nero édesanyja, Agrippina, aki igazán tehetséges manipulátor volt a politika színpadán. Természetesen

az ő történetük nem általánosítható a római asszonyok egészére, az viszont alapvető elvárás volt a nőkkel szemben, hogy a társadalmi értékeket, legfőképp a *virtus* eszméjét továbbadják az utódok számára. A szerző négy irodalmi alkotást vesz górcső alá, hogy az anyaság különböző megjelenési formáit bemutassa kezdve Ennius *Annales*ének vizsgálatával, majd Livius történeti munkája és Vergilius monumentális eposza, az *Aeneis* következik, végül Horatius *Carmen saeculare*-jének elemzésével zárul a tanulmány.

Az első fejezet *Az édesanyák és kisgyerekek (Mothers and Young Children)* címet viseli és négy tanulmányt foglal magába. *Florence Gherchanoc* izgalmas fejtegetése nyitja a sort, középpontjában azzal a kérdéssel, hogy az ókori görögök felfogása szerint vajon csupán a férfiatól örökölnek-e az utódok külső és belső jegyeket, vagy mindkét szülő tulajdonságai észrevehetőek rajtuk. A probléma elemzése során különböző filozófusok, költők és természettudósok állításait ütközteti. Aristotelés és Aischylos véleménye szerint például az édesanyák alig befolyásolják a gyermekek fizikai jellemzőit, ezzel szemben Hippokratés szerint lehetetlen, hogy az utód csak az apa, vagy éppenséggel csak az anya tulajdonságait örökölje. Ő úgy gondolja, hogy egy-egy személyben léteznek férfias és nőies jegyek is. Platón szerint nem csupán a külső megjelenésben van hatása mindkét szülőnek, hanem a gyermek mentális képességeiben is, így azt tanácsolja, hogy a terhes asszonyokra fokozottan oda kell figyelni és ajánlatos jó légkört teremteni számukra, hogy semmiféleképpen ne örököljön a gyerek negatív tulajdonságokat. Ezzel áttérünk a belső jegyekre, amelyek esetében többnyire azzal a véleménnyel találkozunk az elemzett görög művekben, hogy a lányok az anya, míg a fiúk az apa tulajdonságait öröklik. Ezen általánosítás ellenpéldájaként említi a szerző Agamemnón lányát, Élektrát, aki egész életében elhunyt apját tartja követendő példának és külső tulajdonságaiból is igyekszik elhagyni a nőiességet.

Az első fejezet második tanulmányát *Florence Klein* jegyzi, aki Theokritos 17. és 24. idillje alapján elemzi a terhességet, a születést és az anyaság korai szakaszát. A szerző Alkméné és gyermekei, azaz Héraklés és Iphiklés kapcsolatát finom allegóriával köti II. Ptole-

maios Philadelphos születéséhez. Klein célja árnyalni az anyaságról kialakult idealizált képet és felhívni a figyelmet arra, hogy e szerep mögött rengeteg elfojtott és mély fájdalom lapulhat meg.

Federica Bessone egy nehéz anyai szerepet elemez. Igazán fájdalmas vívódás gyöttri Thetist, Achilleus édesanyját, aki előre ismeri fia vesztét, ezért igyekszik mindent megtenni, hogy ezt elkerülje. A Staius által megalkotott idillikus gyermekkor és Thetis minden erőfeszítése ellenére azonban a fiú elindul a trójai háborúba. Bessone kiemeli a *nimis mater*, azaz a 'túlságosan anya' jelző fontosságát, amellyel Odysseus illeti Thetist.

Az első fejezet utolsó tanulmányában *Judith P. Hallett* párhuzamot von a Vergilius által bemutatott Venus istennő és Augustus testvére, Octavia között. Mindkét nőalak a gondoskodó anya szimbólumaként jelenik meg: Venus ugyanolyan odaadó figyelemmel kíséri gyermekeit, még akkor is, ha különböző apától születtek. Hasonlóképpen Octavia is felneveli valamennyi házasságából született gyermekét, sőt, azokat a gyerekeket is, akik Antonius más kapcsolatából származtak. Amikor a modern nyugati társadalmakban egyre nagyobb számban vannak jelen az ún. mozaik-családok, e téma ilyen megközelítése különösen aktuális és pozitív példát mutat a toleranciára és elfogadásra.

A könyv második fejezete *Az édesanyák és a gyermekeik házassága (Mothers and Their Children's Marriages)* címet kapta, amelybe két tanulmányt helyeztek a szerkesztők. Az első tanulmányban *Henriette Harich-Schwarzbauer* kalauzolja el az olvasót Catullus, Staius és Claudius költeményein keresztül a nászénekekhez, azaz *epithalamiumok*hoz. A szerző elemzi a házasságkötésnek azt a fájdalmas és aggodalmakkal teli pillanatát is, amikor a fiatal és még érintetlen serdülő lány elválk az édesanyjától, valamint kiemeli az anya felelősségét a lánya nevelésében és a házasi életre való felkészítésében.

Az ókor embere is szerette a vicceket: *Alison Sharrock* az anyósokról a mai korban élő negatív sztereotípiákat hasonlítja össze az antik Rómában élő anyósok képpel. Rendkívül szórakoztató módon tárja elénk, hogy a római anyósok szinte ugyanolyan tekintélyben részesültek, mint maguk az édesanyák. A mostohaanyák viszont már

korántsem voltak ilyen szerencsések – ezt Plutarchos egyik tréfás történetével illusztrálja a szerző: „Egy fiatalember kővel akarta megdobni a kutyáját, de véletlenül a mostohaanyját találta el, mire így kiáltott: ’Nem is volt olyan rossz!’”

Továbbhaladva a szülői korszakokban, a harmadik fejezet az anyákról és felnőtt gyerekeikről (*Mothers and Their Adult Children*) szól. Itt három tanulmányt olvashatunk, melyek közül először a *Jacqueline Fabre-Serris* által vizsgált bizarr anya–fiú kapcsolatokkal és a vérfertőzéssel ismerkedünk meg. A szerző Seneca *Oidipus* című tragédiájából kiindulva a jó és rossz anyát állítja szembe egymással. Fabre-Serris szerint a jó anya támogatja fia fejlődését és felemelkedését, míg a rossz anya saját magát helyezi előtérbe és a céljai elérése érdekében akár saját gyermekét is felhasználja, erre az egyik példa a már korábban is említett Agrippina.

Giulia Sissa szintén az anyai hatalomra koncentrál, viszont ő azal az esettel foglalkozik, amikor a józanul és bölcsen gondolkodó édesanyák igyekeznek irányítani féktelen gyermekeiket a saját és a városuk érdekében. E nők folyamatosan arra emlékeztetik fiaikat, hogyan maradjanak jó emberek, igazságos uralkodók.

A harmadik fejezet utolsó tanulmányában *Therese Fuhrer* az antikvitás utolsó évszázadaiba kalauzol, ahol megismerjük Szent Ágoston és édesanyja, Mónika történetét, akit a XII. században avattak az anyák védőszentjévé. A szerző egy példásan viselkedő asszonyt mutat be, aki végig bízik fiában, és aki nélkül Ágoston nem válhatott volna a korai kereszténység egyik kiemelkedő alakjává.

Az utolsó fejezet a gyerekek halálával kapcsolatos tanulmányokat (*Mothers and the Death of Their Children*) gyűjti össze. *Alison Keith* az *Aeneis* néhány szereplőjét vizsgálja: Andromachét, Venust, Amatát és Euryalos anyját és az ő gyászukat, miután elvesztik fiaikat. A halandó és isteni nők összehasonlításából kiderül, hogy míg a halandó szülő visszafelé tekint és nem szabadul a fájdalomtól, addig az istennő a jövőt szemléli és bizakodva figyeli a római nép és a Iulius-dinasztia épülését.

Valeria Hope írásában Augustus testvérének, Octaviának a gyászát helyezi középpontba Vergilius, Propertius és Seneca írásai alapján és

arra a következtetésre jut, hogy ezek az ókori szerzők nem fejezik ki az anya vélhetően átélt érzelmi állapotát. Nem Octavia személyes tapasztalatát igyekeznek átadni, hanem a tragikus eseményt a saját művészi céljaiknak megfelelően formálják.

A tanulmánykötet *Olympia Bobou* igazán pozitív szemléletű írássával zárul, amely több példán keresztül mutatja be, hogy bár a görög nőknek kevés lehetőségük adódott a közösségi életben való részvételre, mégis voltak olyan asszonyok, akik fogadalmi felajánlásokat tettek az isteneknek. Bobou elsősorban a votív szobrokkal foglalkozik, és megállapítja, hogy e tárgyakat főleg férfiak ajánlották fel. A források alapján nehéz megállapítani, hogy az édesanyák milyen mértékben vehettek részt ebben a szakrális tevékenységben, azonban vannak régészeti bizonyítékok az ő jelenlétükre is: néhány szobor esetében a felajánlást végző nők saját magukra valamely férfi anyjaként hivatkoznak, s úgy látszik ez a státusz lehetővé tette számukra, hogy a férfiakkal egyenrangúként lépjenek fel.

A könyv szerkesztői jó érzékkel állították össze a kötetet, és kiválóan vezetik végig az olvasót az anyaság különböző szakaszain. A tanulmányok az ókori görög és római irodalom és filozófia szerzőin keresztül mutatják be, milyen szerepet tulajdonítottak az antikvitásban a nőknek, azon belül is elsősorban az édesanyáknak. Kifejezetten tanulságosak azok az írások, amelyekben több mű kerül összehasonlításra. Bár a nőörténet az utóbbi évtizedekben divatos és népszerű kutatási terület lett, a tudománynak még mindig nagy adósságai vannak e témakörben, az anyaság története és a vele kapcsolatos koncepciók pedig különös figyelmet érdemelnek, mivel általuk sokkal komplexebb képet kaphatunk az ókori emberek életéről és gondolkodásmódjáról.

Alison Sharrock–Alison Keith szerk.: *Maternal Conceptions in Classical Literature and Philosophy*. (Az anyákról alkotott kép a klasszikus irodalomban és filozófiában) Toronto, University of Toronto Press. 2020. 3–317.

Szilágyi József